

SINCRONIE ȘI DIACRONIE ÎN TERMINOLOGIE. PUNCTE DE VEDERE ȘI MODALITĂȚI DE INTERPRETARE ȘI DE ANALIZĂ

ANGELA BIDU-VRĂNCEANU

Universitatea din București

1. Pornim de la premisa interpretării interdisciplinare a **terminologiei**, constituită prin contribuția adusă de analizele descriptive efectuate cu metode lingvistice. Acestea din urmă se bazează pe relația dintre informațiile date de *dicționare*, confruntate cu actualizarea termenilor în *texte*. S-a urmărit inventarul care se poate stabili, frecvența termenilor și variația lor din diferite puncte de vedere (v. Bidu-Vrănceanu 2007, 2010, (coord.) 2012). În această interpretare, observațiile rezultate au avut un caracter cu precădere **sincronic**. O altă categorie de cercetări s-a ocupat de originea (etimologia) termenilor, de modalitățile lor de formare, în funcție de domeniile în care apar și de condițiile extralingvistice care îi impun (Ursu 1962, Chivu 1980). Acest tip de studii sunt de interes imediat pentru **diacronie**. Analizele efectuate de noi se ocupă aproape exclusiv de aspectele **sincronice** din diverse terminologii românești, obiectiv firesc, dată fiind necesitatea de a contribui la o comunicare specializată precisă, eficientă și rapidă.

În acord cu determinarea extralingvistică fundamentală în orice terminologie, trebuie admisă *dinamica termenilor*, mai ales în anumite domenii. Se menționează astfel că *dinamica terminologică* este prezentată în corelație cu diferite cauze (v. Kacpzak 2011: 355–360). Formele de manifestare pot varia, într-o perioadă de formare, de exemplu, fiind de interes sinonimia termenilor (id.: 359). Din altă perspectivă, evoluția termenilor pe domenii poate oferi informații extralingvistice complexe (ibid.: 363). Asemenea studii premerg analizele **diacronice** propriu-zise (v. Bidu-Vrănceanu 2010, Toma 2010).

Simpla și succintă menționare a aspectelor subliniate anterior arată caracterul complex al conceptelor de **sincronie** și **diacronie**, aplicate în terminologie. Așa se explică de ce unii autori (de exemplu, Baldinger 1973: 499–506) au considerat necesară precizarea teoretică a acestor concepte (v. la 2). În același timp, analiza unor exemple din româna actuală susține nu numai complexitatea acestor concepte, ci și necesitatea diversificării analizei lor (v. la 3).

2. Distincția dintre **sincronie** și **diacronie** a fost considerată o contribuție modernă a lingvisticii de la F. de Saussure încoace. Ulterior, diverși lingviști (de exemplu, Coseriu, Baldinger 1973) au reluat discuțiile dintr-o perspectivă mai complexă, admitând situații intermediare. E. Coseriu propune sintagma **diacronie actuală** pentru a desemna, de fapt, *dinamica lexico-semantică*, admisă de toți lingviștii. Fenomenul este circular în etapa actuală, rezultat din mișcarea de du-te-vino dintre *lexicul specializat* și *cel comun*. Aspectele antrenate de această mișcare vizează în numeroase cazuri probleme ale *neologismelor* în limba română

actuală, ca formă importantă de dinamică (Stoichițoiu-Ichim 2006, 2015). Această interpretare susține din punct de vedere aplicativ teza enunțată la modul general de Baldinger (1973) privind caracterul complex al **sincroniei**, pentru care propune denumiri transparente, precum **sincronie în evoluție**, **sincronie diacronică** sau **diacronie scurtă**.

Interesul pentru aspectele diacronice din terminologii sunt evidente în studii relativ recente și, mai ales, în anumite domenii (v. Bidu-Vrănceanu 2010, Toma 2010). Din altă perspectivă, ținând seama de relația dintre *dicționare* și *texte*, o serie de exemple din româna actuală conduc la noi distincții în **diacronia scurtă** sau în **diacronia actuală** și, mai ales, pot sugera criterii obiective de interpretare pentru forme evolutive diferite. În același timp, unele exemple din româna actuală precum A DEZAMORSA înregistrează în deceniile de după 1990 mai multe etape de utilizare. Astfel, sensul nou dezvoltat după 1990 de „a face un conflict să nu mai aibă loc” apare mai întâi în texte din presă. Frecvența lui remarcabilă și stabilă face ca ultimele ediții ale dicționarilor românești (DEX, DEXI) să înregistreze acest sens secundar, extins și în alte contexte.

Alteori, perioada de impunere în limba română considerată contemporană presupune mai multe decenii, cum este cazul termenului ARTĂ, care în dicționarele de la sfârșitul secolului al XIX-lea are numai sensul general de „pricepere într-un anumit domeniu”. În prima parte a secolului al XX-lea, se dezvoltă sintagma *arte frumoase* (cu referire la pictură, sculptură ș.a.), sens pe care îl păstrează româna actuală, utilizat independent de determinanți și pentru care dicționarele dau o definiție specializată independentă. În cazul acestui exemplu se produce o evoluție, sensul specializat (sintagmatic și paradigmatic) putând fi considerat o schimbare. Exemplul confirmă însă că o **diacronie scurtă** poate suferi *subperiodizări*.

Pe parcursul aceleiași perioade relativ mai lungi a diacroniei scurte se poate constata o evoluție ilustrativă și în dezvoltarea de subdomenii și domenii cu terminologii specializate (v. Bidu-Vrănceanu 2010, (coord.) 2012, Toma 2010, 2012). Dezvoltarea domeniilor specializate se poate corela cu tendințe determinate și distincte. Astfel, la sfârșitul secolului al XIX-lea, s-a constatat tendința de *specializare*, iar la sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea se remarcă tendința de *hiperspecializare* în domenii, care la sfârșitul secolului al XIX-lea abia se constituiau, precum de la *agronomie* la *pedologie* (v. Bidu-Vrănceanu 2010, (coord.) 2012). Astfel **diacronia scurtă** în forma ei strict **actuală** este o formă care susține o echivalență cu **sincronia**, înțeleasă complex (v. Baldinger 1973).

Un alt exemplu – ABSORBȚIE – ilustrează complexitatea **sincroniei** care se dezvoltă sub ochii noștri. Termenul este un neologism care, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea (DA 1913, Resmeriță 1924), apare specializat științific, cu referire la fiziologie și fizică. În plus, în textele ultimelor decenii din politică, economie și mass-media este utilizat cu sensul specializat neînregistrat de dicționare „a primi și a utiliza fonduri europene”, sens care multiplică statul de neologism, fiind, mai precis, un *neologism semantic*. Utilizarea este oarecum circumscrisă contextual, de la contexte mai largi la sintagme specializate *rată de absorbție*, *absorbția fondurilor europene* ș.a. Acest sens, în funcție de diverși factori extralingvistici ulteriori, este posibil să nu beneficieze de parametrul lexicografic niciodată.

Exemplele date arată complexitatea **sincroniei** înțeleasă ca **diacronie actuală** sau **diacronie scurtă**. Relația dintre *dicționare* și *texte* este decisivă în această interpretare, *neologia* fiind inițial condiționată de texte, iar parametrul lexicografic reprezintă confirmarea *schimbării semantice*. În corelație cu motivarea extralingvistică, analiza lingvistică poate discerne fenomenele evolutive în mișcare și poate contribui la precizări conceptuale.

BIBLIOGRAFIE

- Baldinger, Kurt, 1973, „À propos de l'influence de la langue sur la pensée. Étymologie populaire et changement sémantique parallèle”, *Revue de linguistique romane* XXXVII, p. 241–273.
- Bidu-Vrănceanu, Angela, 2007, *Lexicul specializat în mișcare*, București, Editura Universității din București.
- Bidu-Vrănceanu, Angela (coord.), 2010, *Terminologie și terminologii*, București, Editura Universității din București.
- Bidu-Vrănceanu, Angela (coord.), 2012, *Terminologie și terminologii II*, București, Editura Universității din București.
- Chivu, Gh., 1980, „Stilul celor mai vechi texte științifice românești”, *Limba română*, 1, p. 11–122.
- DA – *Dicționarul limbii române*, sub conducerea lui Sextil Pușcariu, București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, 1913 ș.u.
- Desmet, Isabel, 2011, „Variabilité et variation en terminologie et langues spécialisées: discours, textes et contextes”, în Daniel Blampain, Philippe Thoiron, Marc Van Campenhoudt (eds.), *Mots, termes et contextes*, Paris, Editions des archives contemporains, p. 235–247.
- Dury, Pascaline, Aurélie Picton, 2009, „Terminologie et diachronie : vers une réconciliation théorique et méthodologique”, în John Humbley (ed.), *Terminologie, orientations actuelles*, *Revue Française de Linguistique Appliquée*, XIV, 2, p. 31–41.
- Kacprzak, Alicja, 2011, „Diversité technolectale en diachronie, le cas de quelques termes médicaux français”, în *Passeurs de mots, passeurs d'espoir – lexicologie, terminologie et traduction*, Agence de francophonie, Paris.
- Resmeriță, Alexandru, 1924, *Dicționarul etimologico-semantico al limbii române*, Craiova, Institutul de Editură „Ramuri”.
- Sader Feghali, Lina, 2006, „La presse vue a travers Neoscope quand les contextes médiatiques sont mis au service de la neologie”, în Daniel Blampain, Philippe Thoiron, Marc Van Campenhoudt (eds.), *Mots, termes, et contextes*, Paris, Agence Universitaires de Francophonie, p. 525–534.
- Stoichițoiu-Ichim, Adriana, 2006, *Creativitate lexicală în româna actuală*, București, Editura Universității din București.
- Stoichițoiu-Ichim, Adriana, 2015, „Variație terminologică în domeniul turismului”, în Rodica Zafiu, Claudia Ene (eds.), *Variația lingvistică. Probleme actuale*, București, Editura Universității din București, p. 293–302.
- Toma, Alice, 2010, „Variația diacronică în terminologie”, în Bidu-Vrănceanu (ed.): 73–95.
- Ursu, N. A., 1962, *Formarea terminologiei științifice românești*, București, Editura Științifică.

SYNCHRONY AND DIACHRONY IN TERMINOLOGY. POINTS OF VIEW AND METHODS OF INTERPRETATION AND ANALYSIS

(Abstract)

In this short contribution, the author exemplifies the complexity of synchronic analysis, interpreted as present-day diachrony. For this interpretation, the relation between dictionaries and texts is essential, as neology is conditioned by texts, and inclusion in dictionaries is a testimony of semantic change.